

ACC. N:R M. 14888: 1-51.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Arcl. Johansson, Huid*
Härad: *Kind* Berättare: *olika personer; se uppt. blandas*
Socken: *Ö. Frölunda* Berättarens yrke: *bakare!*
Uppteckningsår: *1959* Född år i

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

1 del och andra finrum. s. 1-51.

Lu F 112

10/2-60

ACC. N:R M. 14888:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

SAL OCH ANDRA FINRUM. L.U.F. II2.

Luf II2

1

Inledningen till denna frågelista anger att den närmast är anpassad för Skåne. Eftersom den är tillsänd mig, tar jag dock för givet att folklivsarkivet, vill ha den besvarad även från andra platser. Det är dock med en viss tvekan, som jag försöker mig på uppgiften, att besvara densamma. Orsaken till detta är, att vad som angår sal och andra finrum, var skillnaden så stor här på orten, att det skulle bli väldigt omständigt, ~~XXX~~ och omfattande, att ge en någorlunda beskrivning av detsamma. De socialgrupper, som i äldre tid, i regel hade sal och finrum var, prästgårdarna, de stora herrskapsgårdarna, de stora bondgårdarna och i vissa fall även de mindre bondgårdarna. Olikheten av dessa rum och dess användning, var i vissa fall olika, även inom samma samhällsgrupp. Det är av denna anledning jag vill betona, att det är svårt att ge en enhetsbild av detsamma. I mina uppteckningar skall jag försöka, att gå en medelväg, skildra vad, som varit det mest vanliga inom de olika samhällsgrupperna och något om vad, som varit mera individuellt betonat.

Salens tillkomst.

I äldre tid fanns väl nästan utan undantag i varje prästgård, de sk, k, herrskapsgårdarna, de större bondgårdarna och i vissa fall även i de mindre bondgårdarna, ett större rum, som kallades sal. Hur längen, har jag haft svårt att få bestämda uppgifter om. Där det funnits länsmansbostäder (det fanns sådana å landsbyggen förr) fideikomiss, kaptensbostäder och dylikt, torde sådana rum ha funnits i dessa byggnader, sedan ganska lång tid tillbaka. Bland de socialgrupper, som jag förut nämnt, som hade råd och möjlighet att bygga så stora bostäder, att de kunde ha en sal och andra finrum, torde de flesta ha byggts efter 1850 talet. I många prästgårdar, som det fanns sådana rum, torde en del av dessa vara byggda redan på 1800 talets början och även tidigare. Här i Ö. Frölunda finns en sådan gammal kommunisterbyggnad, som jag har försökt att få reda på när den är byggd. Jag har ej kunnat få någon uppgift på det ännu, men har fått löfte om att få det, så jag hoppas kunna återkomma till detta, längre fram i mina uppteckningar. ~~XXXXXX~~ Denna prästgård var prästbostad till 1923, arrendatorn, som bodde i den ena ändan av byggnaden, bodde kvar till omkring 1950. Den är nu ombyggd till

ACC. N:R M. 14888:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

församlingssal och två bostadslägenheter. Den yttre exteriören, är på ett undantag lika, den gamla verandan är undantagen. Den inre exteriören, är däremot, helt olika. Salen i denna byggnad var i mitten, alltså utmed husets ena långsida. Byggnadens huvudingång var ungefär i mitten av detsamma. Innanför ingången en tambur, från den na var ingång till salen. Byggnadens ena gavel fanns två rum och å den andra rum och kök. På detta sätt var salen placerad i en del av de gamla, större byggnaderna. I regel torde detta vara på byggnader, uppförda före 50 talet, i undantagsfall på sådana, som är byggda efteråt. På några stora eller rättare medelstora gårdar, de två var medelstora bondgårdar och den ena en större, byggde tre bröder, troligen på 60-70 talet exakt lika byggnader. Salen i dessa var å byggnadens ena gavel, dock ej hela byggnadens bredd. Vid ena sidan om salen var ett rum, ungefär hälften så stort, som salen och som kallades för förmak eller herrum. Att salen var så placerad har varit ganska vanligt här. På de medelstora och i vissa fall på de mindre bondgårdarna, som byggts av bondfolk och vars byggnader i regel var mindre, än de förut nämnda, var salen också mot gaveln, men upptog hela husets bredd. Sådana byggnader finns här ännu

ACC. N:R M. 14888:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

någon kvar, men de flesta har de senaste 10-15 åren genom ombyggnader och moderniseringar, blivit ändrade. En sal i en byggnad kunde också vara så placerad, att det fanns två s, k, framkamrar mot gaveln och sedan salen. Jag tror att det finns en sådan byggnad kvar här i Ö.Frlunda, som står kvar i oförändrat skick. De flesta av dessa salsrum, torde här i orten ha tillkommit i samband med ~~XXX~~byggnad. De gamla husen här på orten, torde i regel varit för små, för att vid en reparation eller förbättring, kunna erhålla ett salsrum, av den storlek, som tidens fodringar var. Givetvis kunde en tillbyggnad ske, för att erhålla ett sådant rum, men i regel skedde det genom nybyggnad. Innan jag fortsätter, att besvara frågelistans direkta frågor, vill jag också ange, att möbleringen av dessa salar, var så olika, att det blir svårt att få fram en bild av det, som varit det mest vanliga här på orten. De rika och de förnämmas möblering av ett sådant rum, och bland det mera allmogebetonade folket, som hade sådana, var skillnaden ganska markant, för att inte säga helt olika. I fråga om möbleringen, var det också stor skillnad, även inom de i huvudsak lika socialgrupperna. En del behöll de gamla, många gånger ärvda möblerna. Andra var mera intresserade av det nya i tiden och skaffade sig sådana möbler.

ACC. N:R M. 14888:57

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Något rum med benämningen "folkastuan" torde ej varit vanligt här. På de större gårdarna kunde i äldre tid finnas en mindre byggnad eller ett större rum i någon uthusbyggnad, som användes till matrum. Det var i huvudsak torparna, de som hade för lång väg, att gå hem och äta om middagarna, som hade detta till matrum. Ett sådant rum brukade också att användas av sadelmakare, korgmakare, med flera hantverkare. Ordspråket säger, att kärt barn har många namn, det hade också detta rum. Bland annat kallades det också för "folkastua". Det finns ingen bokstav i alfabetet, som går att använda, för att få det rätta yttrycket, av ortens benämning på folkastuga, närmast blir det "folkastova". Vid nybyggnad å de större gårdarna, inreddes nästan alltid ett rum, som fick beteckningen kontor. Det kunde vara ensamt avsett för detta ändamål, men också en blandning av herxrum och kontor. Som jag förut nämnde, förekom ej ombyggnad av de gamla husen här i orten i äldre tid. Mycket med ombyggnad har däremot skett nu de senaste åren, det är de hus, som varit byggda under 1800 talets senaste hälft, som nu blivit föremål för ombyggnad. I äldre tid, torde det blott ha varit å de större gårdarna och med dem likställda sociala grupper, som har haft särskilda sovrum m.m.

Några nämnvärda trädgårdar fanns ej här i orten i äldre tid bland allmogen. Det var blott på de fina herrskapsgårdarna, som sådana fanns, och dessa torde ha tillkommit i samband med nybyggnad. Från 1870 talet, möjligen tidigare och till slutet av 1800 talet fanns ett tegelbruk här å en gård, som heter Tegelvik. De första åren, som tillverkningen började där, torde de första tegeltaken också ha tillkommit här. Det finns ännu många takhus här i bygden som är täckta av detta tegel. Benämningen "bästu", "bakhus" har ej förekommit här. Kistekammare och sommarstuga "sommarstova" har däremot förekommit, sommarstuga förekommer i vissa fall ännu. Kistor förekom mycket och allmänt här i äldre tid. De användes till förvaring av många och mycket skilda föremål. Det fick givetvis vara ett någorlunda stort hus, om det skulle finnas ett rum särskilt för kistor. Men detta var ej alltid förhållandet. Rummet kunde kallas kisterum, om man blott hade ett par kistor där. I dessa kistor förvarades då föremål, som man ofta behövde, likaså ömtåliga föremål, som ej tålde frost eller fukt. Om man ej hade eldstad i detta rum, fick det vara i ett rum, som hade anslutning till köket. I regel var det också ett sådant rum, som kallades för kistekammare.

ACC. N:R M. 14888:7

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Med sommarstuga kan åsyftas såväl ett rum å vindsvåningen eller annorstädes i huset, som ej finns eldstad, och sålunda ej kan bebos mer än sommartiden. På vissa gårdar kunde också i äldre tid finnas ett mindre hus, som ej var vinterbonat, eller försett med eldstad. Ungdomen på gården, hemmavarande barn eller tjänstefolk flyttade gärna till ett vindsrum eller till en sådan stuga sommartiden. Jag har hört många gamla berätta om detta. Var det mycket folk på en gård, blev det ofta ont om utrymmet i den ordinarie bostaden. Ungdomens frihet att komma och gå, när det behagade dem, var ofta ganska beskuren. För denna ungdom var den tid när de kunde flytta ut till sitt sommarresidens, mycket efterlängtat. Möbleringen var i regel den enklaste möjligt, åtminstone vad som beträffar ett rum å vindsvåningen. Ofta var det blott en säng att ligga uti, ett bord att ha de nödvändigaste prylarna på, och en stol att hänga kläderna på. Jag har själv legat många somrar på ett sådant vindsrum. Det hände många gånger, att många av oss barn var hemma samtidigt och utrymmet blev trångt. Jag brukade då att flytta ut på vinden under sommartiden, det var ganska härligt att ligga där. I en sommarstuga bälägen i en mindre gårdssbyggnad, kunde ofta vara rätt trevligt.

Om det var en hemmasson, som bebodde en sådan, var det inget som hindrade att han tog passande möbler dit, från sitt vinterrum. Jag vet ej bestämt, men de flesta av sådana sommarrum torde vara försvunna numera. Genom rationaliseringen, är det ej så mycket folk på gårdarna numera, och genom den förbättrade bostadsstandaren har det blivit mera utrymme i den ordinarie bostaden. Att bo i sådana sommarstugor, torde dock förekomma på någon gård ännu, där det finns sådana kvar. Under varma somrar var det i regel svalt i dessa sommarstover och hade även en viss tjusning, om ej annat blev det ett ombyte. I huvudsak försvann dessa sommarvistelser allt eftersom man fick råd att bygga större och rymligare bostäder. I fråga om tidpunkt för detsamma, är det svårt att ange en sådan. Svårt därför, att det har varit en stor tidsskillnad, rent individuellt sett. Frammot 1920 var det inget ovanligt, dock ej allmänt, vilket det alldrig torde varit, efter 20 talet, mera sällsynt.

Uppvärmning och belysning.

Jag besvarar denna fråga först, som det är i dag. Ännu finns det många av dessa stora salsrum kvar. I första hand finns de i de

ACC. N:R M. 14888:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i regel stora stora hus, som byggdes på 70-80 och 90 talet, i vissa fall även i början på 1900 talet. Dessa hus har nu i regel ombyggts och renoverats. I samband med detta, har värmeledning satts upp även här. Oljekaminer kan också komma ifråga, men då i hus, som ej helt har varit föremål för ombyggnad. I de byggnader, som byggts så sent, att kakelugnar började att användas i stället för öppna spisar, var försedda med sådana. Innan kakelugnarna var det de öppna spisarna. Någon uppgift om något salsrum, som helt saknat uppvärmningsanordning, har jag ej. Berättaren Per Johansson omtalar att i hans barndomshem (en granngård till där han bor) var salsrummet försett med en öppen spis. Han viste ej bestämt när denna byggnad var uppförd, men troligen i slutet på 1700 talet, möjligen i början på 1800 talet. Denna öppna spis hade funnits sedan byggnaden tillkom. Salen fick sin elektriska belysning, när gården eller byggnaden i sin helhet fick detsamma. Trölunda kyrkby fick sin elbelysning i november 1918. Vissa delar av socknen 1921 och 1922. På en del platser här, mera enskilda ställen, senare. Före den elektriska belysningen, hade åtminstone i de flesta salsrum funnits en taklampa (fotogenlampa). Bordslampor och så fotogen, hade funnits

ACC. N:R M. 14888:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

tidigare än taklamporna. Många hade endast bordslampor, även sedan taklamporna blivit moderna. Dessa var efter tidens förhållanden ganska dyra, och endast de bättre ekonomiskt lottade, hade råd att köpa dessa, de första åren som de marknadsfördes. Mera allmänt tor de taklampor anskaffats på 1890 talet och i början på 1900 talet. I de förmögnare hemmen, i vissa sådana, tidigare än 90 talet. Något särskilt i salen för fotogenlampor avsett bord, var ej vanligt här, man ställde lampan eller lamporna, där som bäst passade för tillfället. Före fotogenlamporna, hade man haft taklampor, försedda med talgljus.

Väggbeklädnad.

Numera och sedan ganska länge tillbaka, är väl alla salsrum, som ej är målade, tapetserade. Hur längesedan, som någon sal här på orten försågs med tapeter, har jag ej kunnat få någon bestämd uppgift på. Om salen försågs med tapeter tidigare, än de andra rummen eller senare, var nog ganska individuellt. I långt äldre tid var väl sal och liknande större rum ofta målade. Väggarna var då putsade med ler och sedan målade. De som tyckte om dessa väggar, slopade dem kanske ej för tapeter. De väntade och skulle se hur det utvecklade

ACC. N:R

M. 14888://.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sig med dessa nymodigheter. Det blev kanske de andra rummet, som först blev försedda med tapeter. De som ej hade några sådana målningar i sina salsrum, var nog salen den första, som blev tapeserad. De första tapeterna här på orten, enligt de uppgifter jag har kunnat inhämta, var av kraftigt och biståndigt material. Men de var också mycket dyra. Priset å desamma har jag däremot ej kunnat få någon uppgift på. Men i början var det blott de rika familjerna, som kunde skaffa sig sådana. Jag har gjort försök att få fatt ett prov på sådana gamla tapeter, men det fanns inget kvar av desamma. På en liten gård här i Ö. Frölunda, en fyra k.m. härifrån kyrkbyn, som heter Hid-Yttre, och som förr idkades brännvinsförsäljning, fanns en salstapet, som är den mest omtalade här. När dessa tapeter sattes upp, troligen i slutet av 1800 talet, ägdes denna gård av en som hette Svensson. Denne Svensson var gift med en syster till dåvarande ägaren av den dåvarande och nuvarande största gården här i orten, Mölneby. Nuvarande ägaren till denna gård Rickard Johansson, rev denna byggnad för blott en 4-5 år sedan och byggde sig ett ^{nytt} boningshus. De gamla tapeterna i salsrummet, var då kvar, de måste då ha varit en 55-60 år gamla. Jag har nu haft ett tele-

ACC. N:R M. 14888:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fonsamtal med Rickard Johanssons fru, jag trodde säkert att de sparat något av dessa gamla ~~X~~ tapeter, men det hade de ej gjort. Hon upplyste mig om, att deras mening var, att tagit ned dessa tapeter och satt upp dem i den nya byggnaden. Jag har också talat vid målaren, som skulle göra detta arbete och han förklarade, att det ej låt sig göra. Underlagspappen, som tapeterna var fästade på var ej spänd, utan klistrad fast vid timmerväggen. När timmret under årens lopp satt sig, hade pappen, på grund av att den var klistrad, brutit sig och likaså tapeterna. Dessa gamla tapeter var verkligen fina, jag har själv sett dem många gånger, jag brukade nämligen att vara tillsammans med ungdomen där i min uppväxttid. Dessa tapeter var s, k, sammetstapeter, röda med bladliknande mönster. De första tapeterna här på orten torde ha anskaffats från någon handlande i stan. Lanthandlarna började ej att föra tapeter förrän dessa blev mera allmänna. Det torde ha varit omkring sekelskiftet, som tapeterna blivit lite mera allmänna här i byggen. Det både här funnits och finns ännu målade dekorationer i taken. I två byggnader finnes sådana takmålningar kvar här inom Ö. Frölunda. Dessa upplysningar har jag fått av målaren här på platsen,

ACC. N:R M. 14888:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Nils Torén. Den ena av dessa byggnader är här i kyrkbyn. Där har jag varit många gånger och sett dessa. För att närmare studera dessa har jag också varit där i dag. Nuvarande ägare till denna gård och byggnad, Karl Johansson, omtalar vid mitt besök, att byggnaden uppförts 1879. Gården, som heter Vestermossa, ägdes under 1890 talet av en man vid namn Lorentsson. Det var denna Lorentsson, som låtit utföra takmålningarna i salen och ett rum till. Båda dessa takmålningar finns kvar i sina ursprungliga färger. Det är s, k, chablånmålningar. De är utförda av målaren Nils Toréns fader. Målningarna är i takets ytterkanter, ungefär en 20-25 c, m, breda, även taklisten, alltså listen emellan väggavslutningen och taket, är också målad. Själva utseendet av målningen är ganska svårt för mig att beskriva, ja tror knappast att jag kan göra det så, att folk livsarkivet har någon nytta av detsamma. Mitt i taken är en runddel, denna är utskuren i trä och påsatt taket. Det är mycket med utskärningar och målade i olika färger. Runt denna påsatta runddel är taket också målat. Denna runddel i salstaket, är mycket dekorativ och vacker. Karl Johansson berättar, att det för några år sedan kom en herre, som stannade och frågade om han fick gå in och se i

byggnaden. Han motiverade sin begäran med, att han såg att det var en gammal byggnad. Denne herre blev alldeles förtjust i denna utskurna och målade runddel i salstaket. Han undrade hur den var påsatt, om det gick lätt att taga loss den m, m, han blev dock upplyst om att den ej var till salu. I denna sal finns också de tapeter, som troligen blivit påsatta i samband med takmålningen, alltså en gång på 90 talet, troligen på 90 talets början. Detta salsrum har med säkerhet ej varit tapetserat innan dessa tapeter påsatts. Vid mitt besök gjorde jag och ägaren små undersökningar om detta, vi kom till det resultatet, att det ej fanns mer än denna tapet. En äldre man hade också berättat för honom, att det ej skulle varit tapetserat förut. Dessa tapeter ser gulförfyllda ut, de har en guldliknande färg, med ganska stora mönster. De är mycket välbehållna och oskade ännu i dag. Gården Vestermossa, som blott är en liten bondgård, ägdes som jag förut nämnt av en man som hette Lorentsson. Vid min fråga om han sysslade med något annat än jordbruket, eftersom han haft råd med, att på 90 talet utföra målningar och tapetsera. Jag fick då $\frac{1}{2}$ upplysningen att han också varit handlande och handelsresande. Men det var hans fru, som ville slå på stort och

vara fin och förnäm. Hon hade också dåligt bedömt deras tillgångar och det blev en bättre konkurs. Konkursen kunde väl dock ej ha tillkommit av dessa målningar, denna tid kostade sådant ej så mycket. Det var väl hans affärer och att både hon och han spritade mycket. Den andra gården här, i vars byggnad det finns dekormålningar i taken, heter Hid-Övre. Den är belägen en 5 k,m, här ifrån kyrkbyn. Denna gård har jag ej besökt, men genom målaren Nils torén har jag fått upplysning om att det finns. Dessa målningar är också utförda av hans fader Karl Torén. Eftersom dessa också är scablonmålningar och utförda av samme målare, tar jag för givet, att de i huvudsak är lika de som jag sett i Vestermossa. Det är alltså orsaken till att jag ej har besökt detta ställe. Denna byggnad är nyrenoverad för två år sedan, men den gamla takmålningen är kvar. Målaren Nils Torén har i samband med reparationen och nymålningen förbättrat takmålningen, men den är som den ursprungligen var målad. Den målare Karl Torén, som utfört dessa målningar, känner jag personligen mycket väl. Han levde och var verksam här, som målare till i början på 30 talet. Genom hans son Nils eller en yngre broder till honom, som också är målare, skulle jag

ACC. N:R M. 14888:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kunna inhämta alla upplysningar om dessa målningar. Jag tar dock nästan för givet, att eftersom det gäller scablonmålningar, är folklivsarkivet inget särskilt intresserade av den målare, som utfört desamma. Scablonmålningar anses väl ej som detsamma, som andra dekorationsmålningar, som av mera eget intiativ utförts av en målare. Men om det är så, att folklivsarkivet är intresserade av detsamma, kan jag få alla upplysningar om honom. Jag kan också få en av hans söner, att själva göra en uppteckning om detta hans arbete. Panel finns alltid utmed gollvet, längs väggarna. Nu är panelen blott en 10-15 c,m, hög. Förr var den en 20-25 c,m, och i vissa fall ännu högre. Den gamla höga panelen, har i de flesta fall, när ombyggnad eller rättare uttryckt, reparation utförts, tagits bort och ersatts med en lägre sådan. Orsaken till detta torde vara, att det hela mer skulle gå i stil med moderniseringen. Salen utseende, är rätt svårt att ge en bild av. Som jag förut angett, var och är de, av ganska skiftande utseende. Ø Utseendet var ännu mera skiftande i äldre tid, än i nutid. Ett gemensamt hade dock dessa salrum och har också nu, de är alltid en byggnads största rum. I äldre tid var väl, bortsett ifrån, om det var takmålningar eller ej, taket och

golven ganska lika. Golven var i äldre tid i regel försedda med gångmattor s,k, trasmattor. Dessa mattor vävdes alltid förr i hemmen och görs i vissa fall ännu. Fönstren var i regel av samma storlek och beskaffenhet, som byggnaden i övrigt var försedd med. Dörrarna till ett salsrum var ofta, åtminstone på de finare ställena, något bättre än till de andra rummen. De var ofta försedda med s,k, dörrspeglar, utskärningar (utsirningar).

Möblering.

Några planskisser av salens nuvarande och tidigare möbleringar tror jag ej jag kan göra. Vad som beträffar möbleringen, var skillnaden så stor emellan de olika socialgrupperna och även emellan de jämnförelsevis lika grupperna. Jag skall dock försöka, så gott, som jag kan, att uppteckna vad jag och mina berättare vet om detta. Uppteckningen om detta, måste bliva ganska genomsnittligt. Någon bestämd möbleringsplan av salsrummen, torde ej ha funnits här på orten, varken i äldre eller nuvarande tid. Jag upptecknar då först de uppgifter, som jag fick av berättaren Per Johansson, hur salsrummet var möblerat i hans barndomshem. Denna uppteckning gäller då

för ett vanligt genomsnittligt bondhem. Före sekelskiftet var salsrummet i ett sådant hem i regel möblerat med hemgjorda möbler. Ett större bord brukade att stå mitt på golvet, det brukade också vara så tillverkat, att det gick att förlänga det vid behov. Det fanns också ett antal större stolar av trä, i regel utan klädsel. På golvet fanns gångmattor av hemvävda trasmattor. En stor och lång sittsoffa, oklädd eller klädd med något slag av tyg, denna soffa var endast avsedd till att sitta på, alltså ej bäddbar. En större bäddsäng, som användes till sängplats åt gäster, om så behövdes. En skänk, en buféliknande möbel, som användes till att förvara porslin, knivar och gafflar m.m. En byrå eller sekretär var också vanligt, och vid fönstren mindre bord. I slutet av 1800 talet var i regel väggarna tapetserade, så var förhållandet i berättarens hem. Tavlor var sällsynta i ett salsrum i äldre tid, hos denna socialgrupp, som nu avses. Möblerna var tillverkade av kärnfure eller björk, alm kunde också förekomma. Ytbehandlingen var väl i de flesta fall, ganska bristfällig. De var slätarbetade, men ofta utan någon särskild behandling. Klädsel eller stoppning, förekom endast i undantagsfall. Detta gäller alltså de gamla och hemtillverkade

ACC. N:R M. 14888:19

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

möblerna. Dessa möbler var såväl målade som omålade, en del kunde vara målade, andra inte, alltså i samma rum. Ett större skåp brukade också att finnas i en allmogesal. I detta förvarades större dukar m.m. ~~XXXXXXIXXXXXXX~~ Ett golv eller vägghörnskåp och en moraklocka tillhörde också möbleringen av ett salsrum. Hörnskåpen och moraklockorna, var alltid, nästan utan undantag, dekorationsmålade. Moraklockan och hörnskåpet tillhörde också de äldre möbler, som fick ha sin plats kvar, även sedan man började att inköpa nyare och modernare möbler. Vad som angår anskaffningen av dessa möbler, torde detta ha skett, såväl på en gång, som undan för undan. Detta gäller såväl de hemtillverkade, som de fabriksmässigt tillverkade möblerna. Från 1900 talets början och fram till mitten av 20 talet, var salsmöbler av ek ganska vanliga här på orten. De som under denna tid gjorde nyanskaffning, köpte alltid dessa ekmöbler. Många bytte också ut en del av sina gamla och konplotterade med en del sådana nya. Dessa salsmöbler, som i regel i sin helhet var tillverkade av ek, var stora och tunga möbler. ~~XXXXXXXX~~ Någon uppteckning av salsmöbler från de stora och fina herrgårdarna här i från äldre tid, kan jag ej göra, jag har ej fått några tillfredsställande

uppgifter om detsamma. De dåvarande herrskapsställena var ganska olika varandra i så motto, att en del av dem höll på de gamla traditionerna, så länge som möjligt. Andra, åtminstone var förhållandet så med ett, skaffade sig nytt och modert, så fort möjligheter därtill gavs. Jag kan dock göra en uppteckning över en salsmöbel från en mindre herrgård här i byn, där min far var rättare från 1914 till 38 och där jag själv bodde under den mästa delen av denna tid. Ägaren till denna gård, han köpte den 1914, var förut skogsförvaltare på Mölneby, hans fru hade varit guvernant där. Den salsmöbel, som de inköpte, det var alltså 1914, var en sådan av stora och tunga salsmöbler^{av ek}. Det var ett stort bord, utdragbart till olika storlekar. På golvet, under bordet, var en större matta, för övrigt trasmattor till gångmattor. Stolarnas sitsar var klädda med läder.

Ett större skåp, vari förvarades dukar, servetter m.m. En buffé, i vars överdel var isatt glas i dörrarna. I buffén förvarades porslin, glas, knivar, gafflar m.m. En mindre möbel, vars namn jag ej vet, den användes till, att förvara silvret uti. En moraklocka och mindre bord vid fönstren. Å fönsterborden var krukväxter placerade. Vid större bjudningar tog dessa bort, för att ge bättre plats vid

borden. Väggarna, som förutan tapeter var dekorerade med tavlor. En tavla var en oljemålning av gården (denna tavla har jag sedan många år varit ägare av och har i mitt hem fortfarande). Målad porslin (gammal sådan) och även koppar av olika slag fanns som väggprydnad. Taket i denna sal var dekorationsmålade (scablonmålning) och mitt i taket var en likadan målad runddel, som jag upptecknat förut, att det fanns i Vestermossa. Mitt i denna hängde lampan, som i detta fall var en större och finare fotogenlampa från 1914 till 1918, sedan en elektrisk armatur. Möbleringen utgjordes också av en gungstol. Bortsett ifrån, att golvet efter det första världskrigets slut, eller något år därefter, blev försett med en korkmatta, var denna sals möblering oförändrad till 1929. Åren 1911-12 och 13 var denna sal uthyrd till kommunen, som ~~XXXXXX~~ använde densamma till skolsal. Gården ägdes då av dåvarande Mölneby-Aktiebolag, vilka själva brukade jorden, och byggnaden stod då obebodd. Möblerna i den nu nämnda salen, var alla inköpta på en gång från en möbelhandlare, och var polerade i ljus ek. I de bättre hemmen, alltså alla som hade råd därtill, köpte i regel hela salsmöblemang på en gång, åtminstone de, som ej förut hade

ACC. N:R M. 14888:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade några sådana möbler. På auktioner kunde köpas såväl enskilda delar, som hela garnityr. Vad jag minns av auktioner efter 20 talet, ropades ofta salsmöbler ut i sin helhet. Om köpare fanns till ett sådant, såldes det i regel också i sin helhet. Om ej, såldes varje möbel för sig. På marknaderna här i orten har jag ej hört omtalas, att möbler passande till salsrum, saluförts på marknader. De flesta torde vara tillverkade av möbelsnickare i orten i äldre tid och senare tid inköpta från någon möbelhandlare. Omkring sekelskiftet salufördes även på marknaderna, ett sort av billigare möbler, kallade "ballebomöbler" de tillverkades i Bollebygd. Detta var strängt taget den fattigare befolkningens finrumsmöbler. Småbrukare, torpare och arbetarklassen, hade vid tiden omkring sekelskiftet, och många år in på detsamma, ej några bostäder vars rum kunde kallas för sal. Vissa såväl småbrukare, som torpare, hade i regel en bostad om två rum och kök. Det största av dessa rum brukade att kallas för, stora rummet eller finrummet. En lantarbetare (den tidens statare) hade blott i undantags fall, ej mer än ett rum och kök, ofta även ett rum och delat kök. Lanthandlarna här på orten har ej i nämnvärd grad, sysslat med handel av möbler.

Borås har och ligger närmast till för orten här, därifrån torde de flesta möblerna ha köpts i äldre tid. Svenljunga (numera köping) har också sedan rätt lång tid tillbaka haft möbelaaffär. Och nu sedan flera år tillbaka, två stycken. Till Svenljunga är två mil härifrån byn. Någon av dem, som jag frågat har ej några räkningar eller kontoböcker kvar från några sådana affärer. Om man räknar med äldre tid, torde väl de allra flesta av de vanliga möblerha, ha tillverkats av ortens möbelsnickare. Undantag från detta får dock göras vad det gäller den tidens mycket rika och fina hem. En del av de gamla möbler, som behölls i salen, torde i vissa fall blivit övermålad. Detta har dock ej varit någon allmän företeelse här, det torde blott ha skett i enstaka fall. Om det var något särskilt träslag man ville efterlikna, har jag ej något bevis för, jag tror mera att man försökte efterapa den färg eller det träslag som en nyinköpt möbel utgjordes av. I allmänhet skedde detta, när någon ny möbel hade inköpts och man tyckte att den var ^{fin} och ville efterlikna densamma. Numera finns det ej så många av de stora klädesskåpen kvar, jag har dock sett ett sådant i ett salsrum, där hela möblemangen från en äldre tid står kvar. Dessa klädesskåps

utseende, var nog ganska skiftande. Många av dessa gamla klädesskåp var så att säga delade på mitten. De var bredare nedtill och ligt som en hylla på mitten, och sedan smalare uppåt, på djupet räknat. Dessa skåp från äldre tid, var i regel tillverkade av en möbelsnickare. De flesta av dessa var också dekorationsmålade. Dessa skåp var dock ej direkt avsedda, som klädesskåp. De var avsedda för XXX serviser av skilda slag m, m. I mera nyare tid, när man mera började att köpa fabriktillverkade möbler, fanns också sådana skåp, som var avsedda att tillhöra ett salsmöbelmang. Även de fanns i olika storlekar och modeller. Genomsnittligt sett, liknade dessa skåp mera ett klädska, än vad de gamla gjorde. Jag tror dock ej att de användes, som klädska, så länge som de stod i salen. Många av dessa skåp, har dock blivit klädska, sedan de gjort sin tjänst, som salsmöbel. De försvann när en ny salsmöbel anskaffades.

Det både har funnits och finnes ännu i en del salsrum, en gungstol. I äldre tid var det allmänt med en gungstol i salen. En gungstol fanns då nästan i varje hem, även i de fattigare, som ej hade någon sal. Gungstolen var då placerad i finrummet om man hade något sådant, eljest i det enda rum, som fanns. Gungstolen var placerad på

en någorlunda fri platts, så att ej möbler eller väggen skadades av dess rörelser. Under de senaste åren nu, har dessa gungstolar varit väldigt eftersökta, och har hos antikvitetshandlarna och på auktioner, betingat ganska höga priser. De finns nu åter i många hem, såväl i salar, som i andra rum. Jag har verkligen ej fått någon säker upplysning om var gungstolarna anskaffades. Men jag tar för givet, att bysnickarna eller möbelsnickarna i äldre tid, även tillverkade dessa. De flesta gungstolarna här på orten var av den typ, som medarna gick direkt på golvet, när man satt och gungade i den. Den amerikanska typen, stod underredet eller medarna still på golvet, det var med ett fjädersystem, som gungningen åstadkoms. Det var mer på senare år, som denna typ av gungstolar fanns här på orten. Dessa gungstolar torde dock ej varit tillverkade i orten. Gungstolen var en typisk sals eller finrumsmöbel, åtminstone var förhållandet detta, så länge som den var ny och fin. En gungstol användes också mycket av gamla eller sjuka personer. Den var mycket bekväm och vilsam att sitta uti. Vid sådan användning, kunde den vara placerad i villket rum som helst, ofta i köket. Benämning en vienerstolar, känner mina berättare eller jag ej till, dessa

ACC. N:R M. 14888:26.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

stolar torde ej varit vanliga här på orten. Om man utgår ifrån tiden omkring sekelskiftet, fanns det blott ett fåtal hem här, som hade orgel eller piano. I slutet av 1800 talet hade min moder platts på två herrgårdar här, en större och en mindre. På den större hade de ej något musikinstrument, på den mindre hade de ett piano. Detta var nog mycket beroende av om någon av familjen var musikalisk eller ej, om man hade något musikinstrument. Det fanns väl kanske något hem, som hade ett piano eller orgel, blott för att det skulle finnas. I regel var ett sådant musikinstrument placerat i salen, där sådan fanns. Piano fanns det nog ej någon, som hade i ett vanligt lantbrukarhem i äldre tid. Det är väl ej vanligt i nu-tid heller, men det finnes dock. Numera är ju detta helt avgörande om det finnes någon musikalisk familjemedlem eller ej. Orgel var ej heller vanligt förekommande i ett lantbrukarhem i äldre tid, men det förekom dock. Numera köpes det sällan en ny orgel, de som finnas är av äldre datum. Piano är numera mera tidsenligt.

Övriga möbleringsdetaljer.

I äldre tid var det ej så vanligt med krukväxter, som det är nu.

Även i detta fall, var det i regel blott i de förmögnare hemmen, som man hade något nämnvärt med krukväxter, helst då under vintertiden. I de förmögnare hemmen användes matsalen även vintertid, som matrum, den måste då vara eldad. På de större bondgårdarna och andra ställen, som hade salsrum, var förutom jultiden och andra högtidliga tillfällen, för det mesta oeldad. Under denna tid var det ej lämpligt, att ha krukväxter där. Palmer torde varit ganska sällsynta här på orten i äldre tid. I något hem har jag sett, att det numera finns, men de är ganska sällsynta, även i dag. Lönnar fanns det någon, som hade förr. Spottkoppar fanns det alltid förr, såväl i salsrum, som i andra rum. I äldre tid var dessa spottkoppar tillverkade av trä. I mera senare tid fanns sådana av metall. Det fanns sådana av olika modeller. Var de avsedda att ställas vid en gammal öppen spis, vars muring, nästan uteslutande var rund mot golvet många av kakelungnarna, hade också samma form, fanns det svängda sådana, som passade till en sådan rundning. Spottkopparna, åtminstone de som var av trä, fylldes i botten med sand, och ovanpå med hackat gran eller enris. Hackat gran eller enris fanns alltid även i spottkopparna av metall. Gardiner, "långgardiner" var vanligt, att

ACC. N:R M. 14888:28.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man hade i salen. Mor berättar, att på de två herrskapsgårdar, som hon ~~XXXXXXX~~ tjänade, det var i slutet av 1800 talet, hade de gardiner i salen. Men hon tillägger, att det var ej de finaste, som de hade i salen, dessa hade de i förmaken. Armatur var i äldre tid, en lampa mitt i taket, försedd med ljus. Sedan fotogenlampa, och nu elarmatur. I de flesta salar här i äldre tid fanns en s, k, moraklocka. Efter 1900 talets början och några år in på 30 talet, var ej dessa klockor ej populära här på orten. Men de blev det återigen och en tid var de på auktioner och hos antikvitetshandlare ganska dyra klenoder. De finns nu åter här i ganska hem, och nästan utan undantag i salen. Tavlor var väl i stort sett ganska fåtaliga. Det var mäst hos de mera förmögna familjerna, som hade sådana i äldre tid. Numera däremot är det ganska allmänt. I allmogehemmen var det mäst oljetryck över kungafamiljer och dyligt. Enligt de uppgifter jag har fått härom, var det i slutet av 1800 talet, som dessa var populära. En större spegel tillhörde också salsrummet, och i de finare sådana brukade man ha en lampett på varje sida om spegeln. I de förmögna hemmen var denna spegel i regel försedd men en finare snidad ram. I allmogehemmen var de mindre och enklare.

ACC. N:R M. 14888:29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Något bestämt årtal när de långa gardinerna ersatte de korta, är nog svårt att ange. Min moder, som är född 1875, och sålunda kan minnas sedan slutet av 80 talet, berättar att det fanns långgardiner ganska allmänt då. Denna uppgift gäller för herrskaps och större bondgårdar. Torpställen och andra mindre ställen med byggnader från äldre tid, hade små fönster, att det ej var passande med några långgardiner. Övergången från korta till långa gardiner, torde omfattat en ganska lång tidsepok. För köksfönstren var de kortagardinerna ganska vanliga på ~~19~~1915-20 talet. De långa gardinerna, vad det beträffar hos allmogen, tillkom undan för undan, allt eftersom som byggde om eller byggde nytt. De första typerna av gardiner, som min mor kan minnas, var av ganska lika kvalite. De var av den sk, k, flortypen. De var vita till färgen och tunna, fast med olika mönster. Sedan kom det undan för undan olika typer, som är ganska svårt att ange. Om jag skulle försöka mig på det ända fram till nu, tror jag att det skulle bli förmycke, och jag tror ej heller att jag kan göra det tillfredsställande. Vad mina berättare kan minnas, var det i regel en spegel i salen. Detta som mycket i äldre tid var en kostnadsfråga, hade man råd så hade man.

ACC. Nr M. 14888:30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Salen var nog ej det enda rum, som hade spegel, det hunde också finnas i andra. Spegeln i salen var i regel en större såda väggsspegel eller en spegel med underbyggnad, alltså en möbelliknande pjäs som spegeln stod på. Jag har ej hört något särskilt namn på dessa speglar. Det kunde också finnas väggsspeglar i andra rum än i salen, men i regel var det mindre speglar. På byråar, sekretärer eller andra möbler, som var passande, brukade också finnas ett slag av speglar. Dessa speglar var mycket vanliga här på orten i slutet av 18 Och i början på 1900 talet. Dessa speglar var också en liten möbel i miniatyr. En sådan spegel har vi här i mitt hem. Den är sedan mitten av 90 talet. Å denna spegel är det två utdragbara lådor i botten å spegelstället. Hållarna som själva spegelglaset är fastsatt i, är svarvade. Spegeln är också vridbar till lodrätt eller vågrätt ställning. Prydnadsföremålen var också ganska olika. Även detta torde ej ha varit så mycket av i allmogehemmen i äldre tid. Herrskapsgårdarna däremot torde sådant funnits. Dessa var mera ute och reste, och fick sålunda i städerna se sådana föremål, som var avsedda till prydnader. Undan för undan, allt eftersom det blev bättre tider, blev det även i allmogehemmen vanligt med

ACC. N:R M. 14888:3/.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

prydnadsföremål av olika slag. Målade porslinspjäser av olika slag var en ganska vanlig prydnadssak här på orten i äldre tid. Sedan har dessa prydnadsföremål, likt som mycket annat varit en modesak. Nu sedan många år är det allmänt, att det finns något prydnadsföremål såväl i salsrum, som i andra rum. Som golvbeklädnad hade man i regel s, k, trasmattor. Dessa mattor vävdes hemma. Sedan lineleumsmattor kommit i marknaden, blev dessa ganska vanliga i salsrummen. Men detta får dock hänföras till mera nyare tid. Linileumsmattorna var för dyra för allmänheten när de började att marknadsföras. Salsrummen i många hem användes också i äldre tid till dansrum, då var det ej lämpligt att det fanns linileummattor, dessa gick ej att dansa på, och de var besvärliga att få bort. Numera och sedan en IO-15-år tillbaka är det allmänt med linileumsmattor eller parkett. Linileumsmattorna är väl betydligt äldre än parketten, åren efter första världskrigets slut, alltså på 20 talet började de att vara ganska vanliga här. Många av de ting, som förut och sedan ganska långt tillbaka funnits i ett salsrum och i vissa fall i andra rum, finns fortfarande kvar. Detta är särskilt fallet, om det är en gård, som gått i arv från generation till generation, och den

som övertagit den haft sinne för att bevara det gamla. Bland allmogen torde det ha varit så, att man först och främst har velat ha salen prydd och fin, alltså i äldre tid, och där samlat de prydnadsföremål m, m, som man under hand kunde anskaffa. Bland herrskapsfolken där salen användes dagligen, och där man förutom salen också hade andra finrum, torde det lika mycket ha varit t, e, x, förmaket, som man velat ha mest pyntat och fint. Vid de olika årshögdiderna var det dock salen hos alla samhällsklasserna, som hade en en sådan, som först och främst skulle pyntas. Julgranen har alltid haft och har sin plats i salen. Bundna girlanger av fururis och fururis i blomstervasar, var mycket vanligt i äldre tid och förekommer ännu i dag, fast ej så allmänt. Till midsommar brukade salen att lövas med ek och björklöv, även bok, fast detta trädslag förekommer ganska sparsamt här. Så längen, som de öppna spisarna fanns i salarna, var man särskilt mån om, att till midsommar förse dessa med löv och blommor. Var som prydnadsföremålen köptes i den äldre tiden, är väl svårt att ange, men troligen i någon stad. De fanns också på marknader, och senare fanns de även hos lanthandlarna.

ACC. N:R M. 14888:33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Salens användning.

I nutid torde väl salen användas året runt, vid varje tillfälle, som kräver ett större utrymme än vad de andra rummen kan ge. Vid större familjebjudningar av skilda slag, brukar såväl salen, som de andra rummen att behövas tillsammans. Förr var det så, att herrskapsfolket använde salen dagligen, som matrum. Bland allmogen användes den under den kalla årstiden blott jultiden (här på orten var det då vanligt med julkalas emellan släktingar och grannar) och vid andra familjehögtidligheter. Den användes ej i vardagslag. De som förr använde salen dagligen, måste givetvis också elda den under den kalla årstiden. De som ej använde den dagligen, eldade blott före dess användning. Om detta blev gjort en alldeles för kort tid före dess användning, som ofta var fallet, var detta ganska otrevligt. Om det ^{ej} varit eldat på längen och det under tiden varit sträng kyla, svettades möblerna när det börja bliva plusgrader. Det var alltid kallt, rått och otrevligt i ett sådant salsrum, som blott eldades tidvis. Det var också ofta kålos. För att få rummet varmt, stängdes ofta spjället för tidigt, med os som följd.

ACC. N:R M. 14888:34

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Själv har jag två gånger blivit kolosförgiftad på detta sätt. Det var på vintern 1930, som jag körde en mjölklinje, som bland annat gick genom en del av Holsjunga socken. På en del av de gårdar, som låg alldeles intill vägen, blev vi ofta bjudna in och dricka kaffe. Av ren artighet ville de bjuda på detta i sina bästa rum, en sal eller annat finrum. Dessa var då ofta hastigt uppeldade och spjället för hastigt tillslutet, med os som följd. Det var också kallt att sätta sig på en stol, värmen hade ej nått mer än en liten bit omkring eldstaden, som denna tid, i regel var en kakelugn. Jag meddelade dem att jag gärna drack kaffe, om jag blott fick det i köket, där var varmt och ingen risk för os. Ännu finns några av dessa gamla byggnader kvar i oförändrat skick, men de flesta är numera renoverade, och i samband därmed försedda med centralvärme. Numera när de flesta av salsrummen ständigt är uppvärmda, kan ju salen användas när som helst, och till vilka gäster som kommer på besök. Detta är dock ej vanligt, om det blott är några stycken gäster, är det många är det däremot vanligt. Sedan ~~televisionen~~ televisionen gjorde sitt intåg, har många placerat den i salen, och då användes den av denna orsak, även om söndagarna.

ACC. N:R M. 14888:35

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vad som beträffar äldre tider, var det som jag förut angett, endast herrskapsställena, som använde salen dagligen. Bland allmogen förekom det endast vid bjudningar och högtider. Innan jag går vidare i mina uppteckningar vill jag ange, att salen här på orten, numera ej spelar alls den roll, som den gjorde i äldre tid. I all de hus, som har byggts sedan 1900 talets början, åtminstone i den övervägande delen av desamma, har det ej byggts några så stora rum, som i de tidigare byggda husen. Dessa hus inreddes visserligen så, att det blev ett större rum, men detta fick sällan benämningen sal. De gick för det mästa under benämningen "det bästa rummet" eller det stora rummet. När salen användes sist till fest. Ja denna fråga är mycket beroende av hur man tolkar den, vilka bjudningar eller kalas, som skall hänföras till fest. På de gårdar eller ställen, som har kvar de gamla husen, och med dessas i regel stora salsrum, har ofta sina fester hemma, alltså även större bjudningar. Mindre bjudningar, har nästan alla i hemmen. De som ej har utrymmen, och det är många, anlitar antingen ett hotell eller någon samlingslokal till större bjudningar, som t, e, x, bröllop, 50 årsdagar m, m. I vissa fall är man borta även med begravningsbjudningar, men i regel är dessa i hemmen.

Denna anledning till, att man hyr hotell eller annan lokal till sina större bjudningar, har väl mer än en orsak. En orsak är den, att det blott är ett fåtal, som har så stora lokaler hemma, att de kan ha ett större antal gäster. Förr var det blott den förmögna klassen, som hade några större fester, nu förekommer detta, även inom de bredare folklagren, och blott ett fåtal av dessa har utrymmen i sitt hem till detta. På bröllop, 50-60 årsdagar m, m, förekommer nästan utan undantag dans. Dans vill man numera ej gärna ha i ett hem. Golvbeläggningen och nutidens möbler, ofta ganska ömtåliga och dyrbara, vill man ej utsätta för dessa påfrestningar. Många har ej heller tid, att i hemmet ordna en större fest, och andra tycker att det är för arbetssamt och besvärligt med detsamma. Fest ännu finns det många, som har fester i hemmen, helst då om ej dans skall förekomma. Själv har jag de senaste 7-8 åren varit bjuden till en 10-12 större fester, det har varit 40-50-60- 70 och 75 årskalas. 7 av dessa har varit i hemmen, av dessa 7 har blott dans förekommit på ett ställe. Det var i Vestermossa, det ställe som jag i mina uppteckningar omnämnt för sina takmålningar. De andra fem har varit på hotell och i hyrda samlingslokaler. Under denna tid

ACC. N:R M. 14888:32

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

har jag också själv firat min 50 årsdag. Jag hade nära 100 bjudna gäster, 93 kom. Jag hade inga möjligheter, att ha alla dessa gäster härhemma, de hade ej ens fått ståplats. Jag hyrde en samlingslokal och lejde kokerska, uppässerskor, och med mina syskons hjälp ordnade vi det i lokalen, som vi själva önskade att ha det. Många äldre alltså de som firar 70-75 årsdagar m, m, har dessa bjudningar, åtminstone i många fall i hemmen. De har då ett visst antal gäster åt gången, och får alltså ha bjudningar flera gånger. En anledning till förändringen, att man har fler större fester borta nu, än förr är den numera höga standarden i hemmen. Man vill ej ha stora bjudningar, man är rädd att få de ömtåliga möblerna skadade. Numera skall det också vara mycket högre standard på en större bjudning, än vad som var förhållandet förr. Man vill ej att gästerna skall ha det trångt och besvärligt. Det var man ej så noga med förr, man var ej annat van. Fick man blott en sittplats var det ej så noga, om det var lite trångt.

I äldre tid firade man alla större fester, bjudningar och högtider i salen. Till en större fest dukade man i salen och andra rum, allt efter behov. Efter avslutad måltid tog man bort eventuellt

befintliga mattor och bordet, som var placerat mitt på golvet m, m, salen var sedan färdig att användas till dans. Dans förekom givet-
ej vid alla större bjudningar. Det var mest vid bröllopfester
och vid ungdomsbjudningar. Vid bjudningar, som endast bestod av äldre deltagare, förekom sällan dans. Och det var ej heller vid alla bröllop och större ungdomsbjudningar, som dans förekom. Under sommartiden var ofta en särskild dansbana anordnad på gårdsplanen. Även en loge användes till dans vid sådana tillfällen. Den var då städad och lövprydd. Ofta var det väl så att de äldre, som ej fann nöje i eller orkade att delta i dansen, drog sig tillbaka till ett annat rum och underhöll sig med varandra, detta gäller såväl män, som kvinnor. I den äldre tidens husförhör samlades alltid så mycket folk att såväl salen, som andra rum blev fullsatta. Det var dock salen, som i första hand var avsedd till detta. Även andra liknande möten hölls i salen. Sedan ett 20 tal år tillbaka har det åter blivit sed, att ha husförhören i hemmen, här på orten. Alltså i de hem som finns kvar, har de åter kommit till denna användning. Även till andra sammankomster, som man beräknat att mycket folk skulle samlas till, t, e, x, föreningsmöten, användes salen.

I allmogehemmen, sådana som hade en sal, var den ofta möblerad med en säng. Denna säng kunde vid tillfälle användas, som nattbädd åt gäster. Vid begravning, bröllop m. m. hände det att man fick långväga gäster, som måste stanna kvar över natten. Var det många gäster, som skulle stanna över natten, fick man, om man ej hade andra utrymmen, ordna profisoriska bäddar å golven. Själv har jag efter en bröllopfest liggat på ett salsgolv å en profisorisk bädd, ja vi ~~var~~ var flera stycken, som gjorde detsamma. Detta var 1926 i Kinnarumma socken, marks härad. I äldre tid, med dess dåliga kommunikationer hände det nog ganska ofta, att många av gästerna måste bli nattgäster, och då måste detta också ofta bli ~~en~~ profisoriskt. Hur salen pyntades vid högtider, har jag vist gått frågorna i förväg, och redan upptecknat detsamma. Det var alltså i huvudsak till jul och midsommar, som särskild dekorering förekom. I äldre tid användes salen, som vigselrum. De flesta vigsåarna förekom då i hemmen, åtminstone var förhållandet så i de mera välsituerade hemmen, alltså de hem, som hade en sal. Det förekommer också ännu i dag, att vigsel förekommer i hemmen, men är numera ganska sällsynt. I regel var det ordnat så i en sal vid vigsel, att man

placerade ett mindre bord, vid salens ena kortsida eller dess långsida allt efter lämplighet. Bordet var så placerat, att prästen fick platts bakom detsamma. Framför bordet var brudpallarna placerade, sådana hade man själv i de bättre hemmen i äldre tid. Var det sommartid hade man med löv och blommor pyntat salen, för övrigt var det inga särskilda anordningar. Denna sed med hemvigsel, är som jag förut nämnt, ej helt slut ännu. Varför den förekommer mindre nu, än förr, är kanske svårt att ange. Det var ej heller allmänt förr med hemvigslär. Bland de fattigare befolkningslagren var det ej brukligt med hemvigsel, de gick i regel till prästgården.

Nu är det mycket så här på orten, att man anlitar brudens konfirmationspräst, som vigselförrättare. Här har varit tre kyrkvigslar i år. Ingen av dessa brudar var eller är boende inom församlingen nu, men samtliga hade konfirmerats för pastoratets kyrkoherde, och ville ha honom till vigselförrättare. Detta får ses till bakgrunden av de nuvarande kommunikationerna (bilismen) att avstånden ej betyder så mycket som förr.

I de hem, som salen användes dagligen, fick städning ske likadant, som i andra rum. Där som den blott användes till vissa tillfällen

ACC. N:R M. 14888:42.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Andra finrum.

Det finns väl fortfarande en viss skillnad på de olika hemmens möblering. Trotts den höga standarden, är det dock en ganska markant skillnad även på denna. Det finns ju också en sån fantastisk mängd av olika möbler, av alla slag, avsedda för samma rum. Av denna anledning avstår jag försöket, att skildra en sals eller ett annat finrums möblering av i dag. Jag vill endast i korthet uppteckna, att det finns hem där det ännu finns mycket kvar av möbler från gångna tider, såväl sådana som gått i arv, men också sådana, som ~~KXX~~ köpts på auktioner m, m. Det finns också hem, i första hand, då nybildade sådana, som helt har moderna möbler. Jag flyttar mig således tillbaka i tiden till ~~XX~~ 1800talets senare del och början av 1900 talet. I huvudsak var det endast herrskapsställena och med dem likställda, som denna tid, förutom salen, hade några egentliga finrum. De mera vanliga större bondställena, hade mera sällan, så stora bostäder här på orten, att de hade något mera rum än salen. På dessa ställen var det också mycket vanligt, att barnen var hemma till de gifte sig, och då måste de ha rum att vistas uti.

ACC. N:R M. 14888:4/

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

städades den blott till dessa. Så var förhållandet i regel vinter-
tid. Sommartiden höll man i regel salen städad, likadant som i and-
ra rum. Under sommartiden kunde det hända, att man fick besök av
mera avlägset boende släktingar, dessa kunde komma utan föregående
varning. Det fanns ingen telefon denna tid och posten gick lång-
samt fram till den avlägsna landsbyggden. Hösttiden användes ofta
salen, som förvaringsrum för frukt. Frukten var dock lagrad i lå-
dor eller korgar och alltså lätt att frakta den om så behövdes.
Salen ansågs som ett bra förvaringsrum åt frukt, alltså de salar,
som ej eldades dagligen. Tvätt torde också förekommit att man för
någon dag förvarat. Det var i så fall efter det tvätten var ren-
gjord och torkad, som den ställdes undan i salen, i väntan på stryk-
ning och mangling, för att sedan placeras å sina platser.
Numera förekommer ej salen, mer än i undantagsfall, för dessa ändamål.
Vad som beträffar det, som är och har varit brukligt att för-
vara i salsmöblerna, har jag vist och så kommit frågelistan i för-
väg, och upptecknat detsamma. Sådana fel ber jag om ursäkt om, folk-
livsarkivet får ha överseende med detta, det händer så lätt.

ACC. N:R M. 14888:43.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Som jag förut omnämnt, hade min moder i slutet av 1800 talet platts på stycken herrskapsställen här. Förutom salen hade de där rum, som kallades för förmak och herrum. På båda dessa ställen hade de många rum förutom dessa, men vad mor kan erinra sig hade de ingen särskild benämning på dessa. Förmaket var i regel, i omedelbar anslutning till salen. Detta rum var i regel, åtminstone var förhållandet så på dessa två herrskapsställen, finare möblerat än själva salen. Salen på dessa ställen användes dagligen, som matrum. Förmaket användes ej, så där i dagligt bruk. Vid större bjudningar, om det var så många gäster, att salen ej räckte till, dukades också i förmaket. Efter avslutad måltid vid bjudningar, användes förmaket av damerna att sitta uti, och herrummet av herrarna. Vid tillfälliga besök av främmande, användes också förmaket till att dricka kaffe och sitta och prata. Själva möbleringsplanen i förmaken, var mera olika, än vad förhållandet var i salen. Förmaket moderniserades också tidigare, vad möblerna beträffar, än vad förhållandet var med salen. Förmakens möbler var ej heller av den storlek, som salens. Man hade också mera golvbeklädnad med mattor, såväl större som mindre. Ofta utgjordes de små mattorna av beredda djurskinn.

Herrrummen å båda dessa ställen och så var förhållandet även i allmänhet, var kombinerat med kontor. På kontoret emottogs alla som kom i något ärende, affärs eller annat ärende. Om det var herrar, och som den tidens sed då var, alltid skulle bjudas på sprit, blev detta då i regel på kontoret. Kontorets möbler brukade att vara, ett större skrivbord, en sittsoffa med bord och stolar, stolar runt skrivbordet, skåp för att bevara handlingar uti, sedan 1900 taganska vanligt med ett kassaskåp. Sedan tiden efter 1900 talet när det började, att vara modernt med skinnklädda stolar och likaså skinnklädda soffor, var det ganska allmänt här på orten att man byta ut de gamla kontorsmöblerna mot sådana. Om ägaren till ett sådant kontor var jägare, hade han alltid sina vapen på väggarna i kontoret. Likaså om han var rökare, brukade han ha sina stora och långskaftade pipor hängande på väggarna. På de mindre gårdarna, som ej hade särskilda gårdskontor, fick gårdsfolket hämta sina avlöningar där. En salsmöbel byttes ej lika ofta ut mot en ny, som förhållandet var i andra rum. En salsmöbel var i regel mera enhetlig än vad möblerna var i ett annat rum, och sålunda värre att komplottera med andra. Det var nog ofta så, att om man byta ut en gammal möbel

mot en ny, blev ej den gamla helt ratad, förutsatt att den ej var alldeles för dålig. Det kunde vara ett rum, som man ej hade nog med möbler, då kunde den gamla bliva stäld där. En möbel i ett annat rum kunde av olika orsaker vara sämre, än den som var avsedd att bytas ut, och fick den fylla dennas platts, och den andra, som ansågs för uttjänt ratades. Här på orten var det mycket så i äldre tid, att så längen som man blott hade av de gamla hemtillverkade möblerna, var ett rum sällan tätmöblerat. Hade man därtill ett stort hus, fanns det ofta gott om utrymmen för de gamla möblerna. Jag har inget bevis för, men jag tror på goda själ, att man ej, när man började att byta till fabriksstillverkade möbler, mot de gamla, att man då kastade ut desamma, man hade då säkert tomrum att fylla. Jag tror mera att ratandet av de gamla möblerna skett något senare, troligen först på 1900 talets början. Det var nog en tid då, som de gamla möblerna ansågs för värdelösa, nu tycker man kanske att detta är märkvärdigt, men det var det kanske ej då. De nyare möblerna var mera lätta att hålla rena och snygga, än de gamla var. Och det har väl alltid varit så, att människorna funnit behag i det som är nytt och ovanligt. Det heter ju också, att ombyte förnöjer.

ACC. N:R M. 14888:46.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vad jag grundar min uppfattning på, att de gamla möblerna ej ratats när man först började att köpa nya är, att för det första, hade man då platts för de gamla då, och för det andra ville man se om man tyckte om och trivdes med de nya. Jag tror också att jag har, åtminstone ett svagt bevis för detta. När jag för ett par år sedan besvarade en frågelista om gamla möbler och dess tillverkare, var jag i många hem, som jag viste om och sådana som jag fått anvisning om att sådana fanns. I nästan samtliga dessa hem fick jag av ägarerna den upplysningen, att de på de senare åren låtit renovera och måla dessa möbler. De flesta av dessa möbler, var, hörn och väggskåp, moraklockor och kistor. Av nästan alla fick jag också den upplysningen, helst vad det beträffar skåpen, att de hämtat in dem från en loge eller fähus. De hade där använts till förvaring av medicin till djuren, spik och vagnsmörja m.m. Jag fick också den upplysningen, att detta skett i samband med nyinköp av möbler. De upplyste också om, att sängar och det mästa av det andra gamla möbلمانget hade slagits sönder. Innan sådant skedde hade det givetvis skett ganska stora förändringar i möbleringsplanen, allt eftersom man fick råd att skaffa nya möbler, devis eller hela möblemanget.

Orsaker till salens tillkomst och förändringarna i möbleringen.

Själva orsaken till, att man skaffade sal, var nog mer än en. De som i äldre tid hade råd att skaffa sig sal, hade givetvis trevnad av en sådan. I äldre tid var det blott den burgna klassen, som hade råd att bo i såna bostäder, som även innehöll en sal. Dessa hade också ett behov av ett stort rumsutrymme. De hade ofta stora bjudningar emellan sig själva, och när en byggt ett hus, eller gjort en om eller tillbyggnad, så skulle de andra försöka att likna den, vara lika goda. Med andra ord man ville ej visa, att man var sämre än dem man umgicks med. Något bevis för att en sal tillkommit endast för att ett bröllop skulle hållas har jag ej hört omtalas, att så varit fallet, någonstans här på orten. Men det utesluter ej möjligheterna, att även sådant inträffat. Jag har heller inget bevis för, att detsamma inträffat, när en gård har bytt ägare.

Däremot har många av de gamla herrskaps och storbondebyggnaderna tillkommit här på orten, under 60-70 och 80 talet. Några av dessa sysslade med vävnadsförläggning, andra med den då påbörjade handeln med skog. Det var väl också denna tid, som lite mera av pengar

ACC. N:R M. 14888:48.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

började att komma i rörelse och som en följd härav började andra tider och seder. Förut hade stora byggnader med salsrum och andra finrum, varit ganska sparsamma här på orten. I stort sett var det blott på prästgårdar, länsmansboställen och officersbostäder. Länsmansboställe fanns det ett här i Ö.Frölunda till några år inpå 1900 talet. Officersbostäder, s, k, fidiekomiss, har mig veterligt alldrig funnits inom denna socken, men däremot i grannsocknarna Kalv och Håcksvik.

Högonjukturrenna i samband med de båda världskrigen, har säkerligen haft en viss betydelse, vad som beträffar inköp av möbler och husgeråd. Första världskriget kom enligt mitt förmenande, när en viss allsidig uppryckning hade påbörjats här i orten. Det var och så vid den tidpunkt, när industritillverkade varor av alla slag började att konkurrera ut de gamla och handtillverkade sådana. Med de höga priser, å såväl jorbruks, som skogsprodukter, som de sista åren av första världskriget medförde, var det många av jordbrukarna, som tjänade mycket pengar. Det var visserligen de, som då tog tillfället i akt, och skaffade sig en tidsenligare heminredning, men också de som väntade till efter krigets slut.

ACC. NR M. 14888:49.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lågkonjunkturerne efter det första världskrigets slut, medförde väl en tids stannation. Men det fanns också de, som under krigets sista år hade sparat pengar, och när priserna dalat, passade på att förnya sin heminredning. Efter det sista världskrigets slut, har det väl ej blivit någon kris, liknande den, som efter första världskriget. I slutet av 30 talet och de första åren efter det senaste krigets slut, torde i stort sett varit de år, som folk i allmänhet förnyat sin heminredning.

Vilka som först skaffade sal, och där införde nyheter av olika XX slag, tapeter, uppvärmning, belysning m.m., kan jag direkt ej nämna någon person, gård eller dylikt. Men det är så långt tillbaka i tiden, så det måste ha varit den tidens s.k. herrskap av olika slag. I den äldre tiden var det blott denna kategori, som kunde och hade möjlighet till detsamma. Var man hämtade förebilderna till möblering och inredning, kan jag ej heller bestämt uppge, men troligen från fina bekantskaper i städerna, köpmän, fabriksidkare, m.f.l. Här på orten var det så i äldre tid, att herrskapsfolket av alla kategorier var en klass, de större bönderna en o.s.v., I stort sett hade de mycket lite umgänge med varandra, men detta till trots

ACC. N:R M. 14888:50.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

torde dessa herrskapsställen ha varit allmogens förebilder. Med den brist på kommunikationer, som då var rådande, var det högst sällan att folk i allmänhet reste så långt bort. Det blev vad man hade nära intill sig, som man närmare kunde lära känna. Givetvis var det ej många av bönderna, som kunde efterlikna ett herrskapsställe. Men det var de, som var svaga för detsamma, det kunde väl ändå ej bliva helt, men dock ett försök i miniatyr. En till socknen nyinflyttat, kunde givetvis från sin förra hemort, medföra dennas seder på området. Jag har dock ej hört omtalas, att detta ändrat, eller fått något inflytande, vad som beträffar någon heminredning. För ändringarna i förhållandet mellan husbondefolk och tjänstefolk eller andra anställda, och jag vill tilläga, mellan folk i allmänhet alltså mellan de olika samhällslagren, inträffade ej enbart med förändringarna av bostadsskicket. Någon fyllnad av denna klyfta, de olika samhällslagren emellan, i så motto, att man började att mer umgås med varandra, märktes ej mycket här på orten förrän i slutet av 30 talet. Det är väl den sociala utjämning, som skett nu under efterkrigsåren, som torde vara den mest bidragande orsaken till detta. Att barnen haft egna rum, torde väl också varit vanligt

ACC. N:R M. 14888:57/

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Si första hand bland de förmögnare familjerna. Under 1800 talets senare hälvt och även tidigare, var det rätt vanligt här på orten, att herrskapsfolket och även en del storbönder hade stora och rymliga bostäder. Det var detta, som var avgörande för, om barnen kunde få egna rum. På de båda herrskapsställena, som min moder tjänade i slutet av 1800 talet, hade barnen egna rum, alltså pojkarna hade ett rum och flickorna ett. Bland de bredare folklagen har väl detta ej varit vanligt förrän nu de senaste åren. Själv hade jag det ej förrän jag byggde mig ett eget hus 1938. I städer och samhällen ja även de som hyr lägenheter å landsbygden, har väl barnen ännu ej några egna rum. En vanlig arbetarfamilj, har väl knappast råd, att hyra större lägenhet, än två rum och kök, ofta ej mer än ett rum och kök, och då kan det ej bliva några särskilda barnrum. Bruket att förlägga kalas till platser utaför gården, torde ej ha betydelse för den nutida möbleringen. Detta torde bero av, att folket i allmänhet har större bekantskapskretsar nu än förr. De nya bostadshusen, beräknade för en familj, bygges ej så stora, att de ger utrymmen till större kalas. Längre bort boende släktingar och vänner, har genom bilismen också lättare för att komma till en bjudning ~~XX~~ nu än förr. I regel är det fler personer på ett kalas nu än förr.